

застосування до держав, що їх порушили, міжнародно-правових санкцій, з винесенням відповідних порушень на обговорення Ради Безпеки ООН [10, с. 48].

Безперечно, слід погодитися з тим, що приєднуючись до відповідної конвенції (пакту), держава бере на себе зобов'язання додержуватися її положень, і згідно з принципом «*parata sunt servanta*» повинна неухильно їх виконувати. На нашу думку, визнаючи норми конвенцій, що надають комітетам контрольні повноваження та право приймати рішення стосовно держав-учасниць, останні в такий спосіб дійсно поширюють на себе компетенцію комітетів. Тому рішення комітетів ООН є обов'язковими для виконання усіма державами-учасницями відповідних міжнародно-правових договорів. Однак, слід визнати, що процедурні питання реалізації державами цих рішень повністю лежить у сфері внутрішньої компетенції держав, при чому правова основа діяльності комітетів не містить норм, які б чітко та вичерпно вказували на вигоди, що ставляться до процесу виконання державами рішень комітетів.

Отже, комітети ООН є універсальними правозахисними міжнародними організаціями, сформованими з незалежних експертів, що діють у складі ООН, основним завданням яких є здійснення моніторингових функцій щодо виконання державами відповідних міжнародних договорів з прав людини, рішення яких мають зобов'язуючий характер та є обов'язковими для виконання державами-учасницями.

Список використаної літератури :

1. Снігур В. Роль міжнародних організацій у забезпеченні міграційного режиму в Україні // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 4 – С. 91–95.
2. Брюггер В. Образ людини у концепції прав людини // Проблеми філософії права. – К.; Чернівці, 2003 – Т. 1. – С. 136–146.
3. Литвиненко І. Л. Міжнародно-правові механізми захисту прав людини // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4 (16). – С. 271–279.
4. Лицина И. Ю. Международные механизмы защиты прав человека. – Х., 2001.
5. Кавун В. Ф. Механізми міжнародного контролю у сфері прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008.
6. Ходаковский Д. В. Международные институты по контролю за соблюдением прав и свобод человека. Параметры становления и развития в современном миропорядке // Государство и право. – 2004. – № 12. – С. 51–60.
7. Лукьянцев Г. Е. К вопросу о повышении эффективности функционирования договорных органов по правам человека (теоретические и практические аспекты) // Государство и право. – 2007. – № 10. – С. 27–30.
8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: позиція держави та погляд громадянського суспільства : зб. документів / [упоряд.: О. М. Руднева, Г. О. Христова ; наук. ред. О. М. Руднева]. – К., 2007.
9. Ломагин Н. А. Международные организации: теория и практика деятельности : [учеб. пособие]. – СПб., 1999.
10. Христова Г. О. Право на звернення до міжнародних судових установ та відповідних органів міжнародних організацій в системі гарантій правопорядку // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 2 (49). – С. 43–50.

Надійшла до редакції 12.03.2012

АДАШИС Л.І., кандидат юридичних наук
(Академія митної служби України)

УДК 342.53 : 329

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено конституційно-правовому регулюванню статусу політичних партій в Україні. На підставі вітчизняного та зарубіжного досвіду визначено критерії правової інституціоналізації політичних партій та проаналізовані межі її регулювання. Виявлено ряд недоліків нормативно-правового забезпечення регулювання статусу політичних партій та запропоновано шляхи вдосконалення українського законодавства.

Ключові слова: вибори, політичні партії, політичний плюралізм, право на об'єднання, правова інституціоналізація політичних партій.

Стаття посвячена конституційно-правовому регулюванню статусу політич-

ких партій в Україні. На основани отечественного и зарубежного опыта обозначены критерии правовой институционализации политических партий и проанализированы границы ее регулирования. Выявлен ряд недостатков нормативно-правового обеспечения регулирования статуса политических партий и предложены пути усовершенствования украинского законодательства.

Ключевые слова: выборы, политические партии, политический плюрализм, право на объединение, правовая институционализация политических партий.

The article is devoted to constitutional and legal regulation of the status of political parties in Ukraine. On the basis of national and foreign experience the criteria for the legal institutionalization of political parties are determined and limits of its regulation is analyzed. The number of drawbacks of legal ensuring of political parties status regulation are detected and ways to improve Ukrainian legislation are suggested.

Keywords: election, political parties, political pluralism, right of unification, legal institutionalization of political parties.

Однією з головних тенденцій конституційно-правового розвитку сучасної Української держави є процес правової інституціалізації політичних партій, оформлення і закріплення норм, які регулюють їх виникнення і діяльність, у правовий інститут шляхом розширення сфери регулювання правом відносин, пов'язаних із створенням, організацією та діяльністю політичних партій. Громадянське суспільство народжується і розвивається там, де створюються, мають можливість конкурувати і боротися законними методами за владу різні політичні партії. Надання державою політичним партіям умов для законної діяльності й легальних можливостей для реалізації їх цілей, відкриваючи їм шлях до органів державної влади через участь у виборчому процесі, закономірно тягне за собою утворення багатопартійної системи. Становлення в Україні багатопартійної системи ще триває, а наявність на сьогоднішній день майже 200 політичних партій зовсім не свідчить про її розвиненість. Таким чином, вдосконалення правового регулювання порядку створення і діяльності політичних партій викликає нагальну необхідність.

Проблема правового регулювання політичних партій не нова для вітчизняної та зарубіжної юридичної науки і знайшла своє висвітлення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних представників політологічної, загальнотеоретичної та галузевих юридичних наук, зокрема: О.В. Гейди, В.С. Журавського, В.І. Кафарського, Д.В. Лук'янова, М.В. Примуша, В.М. Шаповала, М. Дюверже, В.В. Лапаєвої, Дж. Сарторі, Ю.А. Юдіна та ін.

Водночас існуючі проблеми правового регулювання порядку утворення і діяльності політичних партій в Україні вимагають окреслення шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства.

Як визначає юридична енциклопедія, правове регулювання – це один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства, держави і є різновидом соціального регулювання. Предмет правового регулювання – відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права [21, с. 41]. А інституціоналізація – це процес визначення і оформлення організаційних, правових та інших структур для задоволення суспільних потреб [20, с. 703-704].

В юридичній літературі досить часто правове регулювання статусу політичних партій називають інституціалізацію [6, с. 42; 16, с. 73], маючи на увазі процес перетворення їх у правовий інститут шляхом усе більшого регулювання правом комплексу відносин, пов'язаних зі створенням, організацією і діяльністю партій [19, с. 5]. Разом з тим, безпосередньо пов'язуючи інституціалізацію політичних партій тільки з їх регулюванням нормами права, забувають, що політична партія – насамперед політичний інститут з усіма формалізованими ознаками: певною структурою, ієрархією, внутрішньою дисципліною всередині партії тощо. Отже, це поняття потребує уточнення.

Ю.А. Юдін зазначає, що поняття “інституціоналізація політичних партій” має широке значення, яке включає також і процес створення формалізованої організації. А така інституціоналізація здійснюється вже не правовими, а партійними (корпоративними) нормами. Тому правове регулювання статусу політичних партій – це права інституціоналізація [19, с. 6-7]. Таке уточнення цього поняття підтримує С.Ю. Кашкін [5, с. 329]. В.М. Шаповал до поняття інституціоналізації зараховує порядок створення політичних партій і припинення їх діяльності, основи діяльності партій, фінансування такої діяльності, взаємозв'язки партій з різними складовими державного механізму [16, с. 73].

Деякі вчені розрізняють конституційну і законодавчу інституціалізацію політичних партій [6, с. 42]. І навіть вказують не тільки на її доцільність, а вважають цілком необхідною [8, с. 98]. Однак різниця між ними вбачається штучною. Саме по собі зарахування до конституції норм про політичні партії уже означає, що законодавство визнає їх як інститут. І хоча обсяг правової регламентації створення і діяльності політичних партій у різних країнах неоднаковий, він ніде не зводиться тільки до конституційного.

На наш погляд, межі правової інституціалізації політичних партій можна окреслити за такими критеріями: 1) конституційне закріплення права на створення політичних партій; 2) набуття ними легального статусу; 3) обов'язкова чисельність та членство у політичних партіях; 4) законодавчо закріплені заборони на створення певних партій; 5) права, обов'язки та юридична відповідальність політичних партій; 6) об'єднання партій у виборчі коаліції та висування кандидатів усередині партії; 7) передвиборча агітація політичних партій та її фінансування; 8) можливість входити до складу органів, що здійснюють організацію і проведення виборів, та участь у контролі за ними.

З огляду на обмеженість обсягу статті зосередимо свою увагу на перших чотирьох критеріях правової інституціалізації політичних партій.

Політичний плюралізм (від лат. *pluralis* – множинний) – система влади, яка базується на багатоманітності політичних сил. Політичні партії, громадські організації, політичні рухи, відображаючи ті чи інші соціальні інтереси та сповідуючи певну ідеологію, відповідно до неї розробляють свої програми, стратегію і тактику політичних дій. Жодна організація не повинна представляти все суспільство, нав'язувати йому свою волю. Ніхто не може володіти монополією на істину, на єдино правильний шлях розв'язання суспільних проблем [17, с. 362]. О.Г. Мучник зазначає, що політичний плюралізм – це право створення і вільної діяльності будь-яких суспільних об'єднань, політичних партій і рухів для вираження багатоманітних інтересів різних соціальних прошарків суспільства [12, с. 175]. Принцип політичного плюралізму дозволяє відобразити все розмаїття політичних уподобань населення і є загально визнаним у міжнародному праві. Він втілений у багатьох міжнародних документах універсального характеру. Нині принципи політичного плюралізму, або багатопартійності, закріплено в конституціях майже усіх країн світу. Отже, зараз у більшості держав політичні партії є необхідним елементом механізму здійснення народовладдя, “відіграють роль двигуна, що приводить у дію державний механізм і забезпечує його нормальне функціонування” [19, с. 13]. Конституція України не стала винятком, закріпивши у ст. 15 не лише положення про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, а й гарантувала свободу такої діяльності з боку держави.

Розглядаючи політичний плюралізм і багатопартійність, слід підкреслити, що «багатопартійність» і «багатопартійна система» – поняття не тотожні. Як визначає словник з конституційного права, багатопартійна система – партійна система, що характеризується наявністю в країні кількох політичних партій, які реально впливають на здійснення державної влади. А багатопартійність – один з основних принципів демократичної організації політичного життя, який полягає в забезпеченні умов для функціонування в країні багатьох політичних партій [17, с. 29]. Якщо багатопартійність вказує на кількість партій, функціонуючих у державі, то багатопартійна система означає, що реальну можливість боротися за владу мають більше ніж дві партії, оскільки двопартійна система – це також багатопартійність [6, с. 34].

Можна констатувати, що багатопартійна система – це важлива форма політичної демократії і необхідна передумова правової держави. Надання державою політичним партіям умов для законної діяльності й легальних можливостей для реалізації їх цілей, відкриваючи їм шлях до органів державної влади через участь у виборчому процесі, закономірно тягне за собою утворення багатопартійної системи.

Будь-яке право втілюється в життя й набуває свого розвитку за допомогою чіткого механізму його реалізації. Наявність такого механізму визначається поточним законодавством, а межі застосування права окреслюються якістю нормативно-правових актів. В юридичній літературі визначаються три основні порядки набуття політичними партіями легального статусу: явочний, дозвільний, явочно-реєстраційний.

Явочний порядок характеризується тим, що партія утворюється вільно, без попереднього до-

зволу державних органів і визнається легальною вже через сам факт її утворення. Такий порядок не потребує обов'язкової реєстрації політичної партії, подання відповідних документів і відомостей, а визнає достатнім лише повідомлення про її заснування. Він гарантує формально необмежену свободу утворення партій і переважно діє в країнах зі слабкою інституціалізацією політичних партій (Великобританія, Бельгія, Норвегія, Швеція, Австралія, Канада, США та ін.) [12, с. 39].

Дозвільний порядок є найсуворішим і полягає в тому, що для проведення заходів зі створення політичної партії необхідно одержати попередній дозвіл державного органу. Такий порядок найбільшою мірою обмежує свободу утворення партій і притаманний тоталітарним та авторитарним країнам.

Явочно-реєстраційний порядок характеризується двома рисами: політичні партії створюються вільно, без попереднього дозволу, але набувають легального статусу тільки після їх реєстрації. Такий порядок діє в більшості сучасних держав, де правова інституціалізація здійснюється в широких масштабах (пострадянські країни, країни, що розвиваються, деякі європейські держави: Австрія, Італія, Іспанія, Португалія). Закон України "Про політичні партії в Україні" встановлює, що діяльність політичної партії може здійснюватися лише після її реєстрації, а діяльність незареєстрованих політичних партій не допускається. Після реєстрації політична партія набуває статусу юридичної особи.

Також слід наголосити, що за методом побудови політичних партій та відповідно до їх організаційної структури, прийнято вирізняти організаційно оформлені політичні партії та організаційно неформлені партії. Перші мають централізований партійний апарат, що рекрутується з числа партійних функціонерів, які розглядають свою політичну діяльність як професію. В цих партіях існує організаційний зв'язок між партією та її членами (партійний квиток, періодичні внески, партійна дисципліна тощо). Другі характеризуються відсутністю офіційного членства, що компенсується наявністю розвиненого апарату професійних партійних чиновників, які є основною зброєю здійснення партійної політики. Діяльність таких партій зводиться насамперед до виборчої боротьби, тобто "ловлі голосів виборців" [10, с. 23-24]. Типовим прикладом організаційно неформлених партій є головні політичні партії США – республіканська і демократична. Формально членами кожної з цих партій вважають себе ті виборці, що проголосували за неї на попередніх виборах. Українські політичні партії, звичайно, належать до організаційно оформлених партій.

Законодавство майже всіх країн визначає обов'язковість реєстрації політичних партій для участі у виборах. Учені виділяють чотири види органів, які здійснюють реєстрацію політичних партій: центральні органи державного управління (міністерства), судові органи, виборчі комісії, спеціальні адміністративні органи.

Як правило, до перших належать міністерство внутрішніх справ (Гвінея, Сенегал, Словаччина, Туніс) чи міністерство юстиції (Азербайджан, Білорусь, Грузія, Росія, Молдова, Латвія). У ряді країн реєстрацію політичних партій здійснюють судові органи: суди загальної юрисдикції (Ангола, Болгарія, Македонія, Румунія, Польща, Португалія) або спеціальні суди – виборчі трибунали (Бразилія, Перу, Уругвай). Наприклад, у Болгарії існує спеціальний реєстр Міського суду Софії, який і розглядає питання про включення до нього політичних партій. У Македонії політичні партії вносяться до судового реєстру, який веде окружний Суд, а в Румунії – Муніципальний суд Бухареста [15, с. 39]. Зважаючи на те, що політичні партії виступають головними суб'єктами виборчого процесу, законодавство деяких країн доручає їх реєстрацію центральній виборчій комісії (Федеральна виборча комісія в Мексиці). Нарешті, можуть бути засновані спеціальні органи для реєстрації політичних партій, зазвичай, одноособові. Це характерно переважно для країн, де немає законів про політичні партії, а їх правове положення визначається законами про асоціації і товариства (Ботсвана, Малайзія тощо) [12, с. 108-109].

Закон України "Про політичні партії в Україні" встановлює, що рішення про створення політичної партії приймається на її установчому з'їзді (конференції, зборах). Воно має бути підтримано підписами не менше десяти тисяч громадян України, які, відповідно до Конституції України, мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах районів, не менш як двох третин областей України, міст Києва і Севастополя та не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим (ст. 10). Реєстрацію політичних партій здійснює Міністерство юстиції України в чітко визначеному порядку.

Для реєстрації політичної партії до Міністерства юстиції України разом з заявою подається значний перелік документів, зокрема статут і програма політичної партії; протокол установчого з'їзду (конференції, зборів) політичної партії; підписи громадян України, що підтримують рішення про створення політичної партії; відомості про склад керівних органів політичної партії тощо.

Важливе також положення Закону України “Про політичні партії в Україні” про те, що політична партія протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечує утворення та реєстрацію в порядку, встановленому цим Законом, своїх обласних, міських, районних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим. Відмова у реєстрації не є перешкодою для повторного звернення політичної партії до Міністерства юстиції щодо реєстрації. Розглядаючи аспект обов'язкової реєстрації місцевих осередків політичних партій в Україні, слід звернутися до Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2007 від 16 жовтня 2007 року (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій). Цим Рішенням, зокрема, наголошується, що “...положення ч. 6 ст. 11 Закону ... слід розуміти як обов'язок політичної партії утворити та зареєструвати обласні і прирівняні до них партійні організації не менш як у чотирнадцяти з двадцяти семи адміністративно-територіальних одиниць України, перелічених у ч. 2 ст. 133 Конституції України... Реєстрація обласних та прирівняних до них партійних організацій здійснюється відповідними органами юстиції лише після реєстрації політичної партії Міністерством юстиції України” [14].

Таким чином, в Україні кожна політична партія може утворити двадцять чотири обласні партійні організації та прирівняні до них республіканську партійну організацію Автономної Республіки Крим та міські партійні організації Києва і Севастополя. А наявність обласних і прирівняних до них партійних організацій менш як у чотирнадцяти з перелічених адміністративно-територіальних одиниць України, відповідно до ст. 24 Закону, є підставою для розв'язання питання про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії.

Отже, державна реєстрація як обов'язкова умова набуття політичною партією прав юридичної особи передбачена законодавством багатьох країн. Основною метою цього є обмеження створення партій, що мають на меті принципи, які суперечать основам демократії, обмеженню прав і свобод людини і громадянина, та виключення таких партій із публічного виборчого процесу. І хоча обов'язкова реєстрація політичних партій певним чином обмежує свободу їх створення, варто погодитися з М. Примушем, який наголошує, що без юридичного оформлення утворення партій важко забезпечити реалізацію ними і державою взаємних прав та обов'язків. А отже, в загальному контексті правового регулювання він є важливою гарантією їхнього правового статусу [12, с. 106-107].

Слід сказати, що право на створення політичних партій зазвичай надається лише громадянам країни. Наприклад, ст. 29 Конституції Греції проголошує “грецькі громадяни, які мають право обирати, можуть вільно створювати політичні партії і брати участь у них”; ч. 2 ст. 29 Конституції Словаччини зазначає: “громадяни мають право створювати політичні партії і політичні рухи та об'єднуватися в них”; ст. 48 Конституції Естонії: “в політичних партіях можуть бути лише громадяни Естонії”.

Конституція України у ст. 36 визначає, що членами політичної партії можуть бути лише громадяни України. Законодавство про політичні партії вже деталізує відповідне повноваження громадян і знову ж таки наголошує, що право створювати політичні партії належить лише громадянам України, які досягли 18-річного віку і володіють активним виборчим правом (ст. 6). А звідси й дефініція „політичної партії” потребує уточнення. Зокрема, О.В. Гейда пропонує викласти її в такій редакції: “Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян України, прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має за мету сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян України, а також громадян іноземних держав та осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, бере участь у виборах та інших політичних заходах” [2, с. 14]. Але з таким визначенням не можна погодитися.

Варто зазначити, що українське законодавство визнає громадянство як вагомий фактор при реалізації права на об'єднання у політичну партію. Більше того, законодавство забороняє диференціацію між тими, хто отримує громадянство за народженням, і тими, хто отримує гро-

мадянство внаслідок натуралізації. Головна мета політичної партії – участь у процесі завоювання і здійснення державної влади. Для цього партія була створена і для цього була розроблена програма її діяльності, яка намічає основні напрямки політики держави. Держава не повинна виражати “політичну волю іноземців і осіб без громадянства”. Якщо на законодавчому рівні буде визначено, що на політику держави можуть впливати іноземні громадяни, постане колізія між суверенітетом і такою нормою закону. Як зазначає ст. 5 Конституції України, “носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, що здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад належить виключно народові”. Тому видається, що під терміном “народ” у даному випадку законодавець мав на увазі громадян України, бо такі права належать лише їм. Слушним є зауваження Є.А. Тихонової, що в широкому розумінні поняття народу, за Конституцією, збігається із сукупністю громадян України і тому за змістом збігається з поняттям “Український народ”. У відносинах із суверенною владою народ ототожнюється з виборчим корпусом і означає сукупність громадян України з активними виборчими правами [4, с. 34-35]. Отже, можна зробити висновок, що така новела законодавства буде недоцільною. Також слід уточнити, які громадяни можуть об’єднуватися у політичні партії, а саме “об’єднання громадян України, які володіють активним виборчим правом”. Така деталізація буде повніше відображати відповідне право громадян, бо громадянином можна бути і від народження, а членом партії – лише з 18-річного віку, до того ж володіти при цьому правом голосу.

Ніхто не може бути примушений до вступу в політичну партію або обмежений у праві добровільного виходу з політичної партії. А належність чи неналежність до політичної партії не може бути підставою для обмеження прав і свобод або для надання державою будь-яких пільг і переваг (ст. 1). Громадянин України може перебувати одночасно лише в одній політичній партії. Закон передбачає і фіксоване членство, а обов’язковою умовою фіксації членства в політичній партії є наявність заяви громадянина України, поданої до її статутного органу, про бажання стати членом цієї партії (ст. 6).

Право на об’єднання – це індивідуальне право громадян, але реалізовано воно може бути лише колективно. Звичайно, одна людина не може бути засновником і ототожненням політичної партії, та і навряд чи таке утворення здатне реально здійснювати завдання і функції сучасної політичної партії. Тому законодавство ряду країн установлює вимоги щодо мінімальної чисельності політичної партії, необхідної для її заснування. Наприклад, у Португалії петиція про реєстрацію партії повинна бути підписана 5 тисячами осіб, що досягли 18-річного віку. У Словаччині й Чехії така петиція підписується не менше, ніж однією тисячою виборців; а в Мексиці кількість членів політичної партії не може бути меншою ніж 65 тисяч [3, с. 167]. В Естонії політична партія засновується письмовим меморандумом за участю 1000 членів, а в Румунії під час заснування слід зібрати не менше 10 тисяч підписів членів-засновників, що проживають у 15 округах, не менше ніж по 300 у кожному [15, с. 38-39].

Стосовно необхідного мінімуму членів партії є різні погляди. Деякі науковці вважають, що для збереження партійно-політичного розмаїття в Україні необхідно зменшити мінімальну кількість членів політичних партій для її реєстрації в Мін’юсті з 10 тисяч до 3 тисяч осіб [13, с. 196] або встановити відповідну пропорцію, виходячи із загальної кількості виборців в Україні [9, с. 38-39]. Інші, навпаки, вважають, що необхідна кількість членів правлячої партії має становити 200–250 тисяч. І пропонують в Законі “Про політичні партії в Україні” передбачити необхідну кількість членів не в 10 000, а хоча б у 100 000 осіб, щоб така партія могла вважатись повноцінною [1].

Однак Закон України “Про політичні партії в Україні” не встановлює кількість членів партії. У ньому чітко зазначено, що рішення про створення партії має бути підтримано десятьма тисячами громадян, але це не означає, що один і той самий громадянин не може підтримати створення декількох політичних партій – прямої заборони цього в Законі немає. Таким чином, установивши таку високу планку для легалізації, законодавець прагне запобігти виникненню нових дрібних недієздатних політичних партій, а число десять тисяч – не є мінімальною кількістю членів партії [7, с. 218]. Хоча встановлення мінімального числа її членів вважається доцільним, їх кількість не має значення. Головне, щоб її склад не обмежувався тільки цими особами.

Надаючи можливість громадянам вільно створювати політичні партії, законодавець усе ж

закріплює певні обмеження – неможливість бути членами політичних партій деяким категоріям осіб, а саме: суддям, працівникам прокуратури, органів внутрішніх справ, органів державної податкової служби, співробітникам Служби безпеки України, військовослужбовцям. Мета таких обмежень полягає в запобіганні втручанню політичних партій у діяльність найважливіших органів державної влади. Особливої актуальності ця проблема набуває в Україні як у посттоталітарній державі, де в минулому державний апарат повністю підкорявся правлячій партії, члени якої повинні були керуватися у своїй службовій діяльності рішеннями цієї партії, проводити її політику. Результатом чого стало зрощування правлячої політичної партії з державним апаратом, тому врахування цього досвіду і мотивувало встановлення певних обмежень щодо членства.

Підкреслимо, що такі обмеження не суперечать міжнародним правовим актам. Так, ст. 11 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, проголошуючи право на свободу мирних зборів і асоціацій, зазначає, що це не є перешкодою до запровадження законних обмежень щодо здійснення зазначеного права особами, які входять до складу збройних сил, поліції та органів державного управління.

Проголошуючи свободу створення політичних партій, законодавство багатьох країн чітко окреслює рамки для їх створення і діяльності або вводить певні обмеження. Так, ст. 5 Закону України “Про політичні партії в Україні” наголошує, що утворення і діяльність політичних партій забороняється, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на: 1) ліквідацію незалежності України; 2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; 3) порушення суверенітету і територіальної цілісності України; 4) підрив безпеки держави; 5) незаконне захоплення державної влади; 6) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; 7) посягання на права і свободи людини; 8) посягання на здоров’я населення.

У багатьох країнах певні заборони чи обмеження на створення партій та об’єднань містяться навіть у конституціях. Так, ч. 4 ст. 46 Конституції Португалії забороняє “об’єднання, що пропагують фашистську ідеологію”; ч. 2 ст. 9 Конституції Албанії також визначає, що “політичні партії та інші організації, програми і діяльність яких будуються на принципах тоталітаризму, що сприяє розпалюванню расової, релігійної чи етнічної ненависті, використанні насильства для захоплення влади чи для зміни політики держави, а також ті, що мають таємний характер, є забороненими згідно із законом”. Такі принципи закріплено майже в усіх конституціях (ч. 3 ст. 5 Конституції Білорусі, ч. 4 ст. 11 Конституції Болгарії, ч. 2 ст. 21 Конституції ФРН, ч. 3 ст. 26 Конституції Грузії, ст. 13 Конституції Польщі, ч. 5 ст. 13 Конституції Росії).

Як бачимо, здебільшого ці заборони стосуються тих політичних партій, що ставлять на меті насильницьку зміну конституційного ладу країни, утиск прав і свобод людини і громадянина, розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та підрив суверенітету або територіальної цілісності країни.

За загальним правилом, майже всі конституції забороняють політичним партіям та об’єднанням мати воєнізовані формування. Конституція України не є винятком, ст. 37 якої закріплює, що “політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань”. Зовсім інше положення міститься у ч. 2 ст. 48 Конституції Естонії, яка дозволяє створювати спілки та товариства, що мають у своєму розпорядженні зброю, а також воєнізовані товариства і спілки, однак для створення їх потрібен попередній дозвіл.

Крім цього, законодавство України не допускає створення і діяльність структурних осередків політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

У законодавстві деяких країн міститься заборона на створення і діяльність регіональних та місцевих політичних партій, або визначається, що політичні партії повинні мати тільки загальний характер. Наприклад, ч. 4 ст. 51 Конституції Португалії забороняє створення партій, “які за своїм призначенням чи програмними цілями мають регіональний характер чи здійснюють діяльність на регіональному рівні”. Конституція Бразилії у ст. 17 визначає, що політичні партії можуть мати тільки загальнонаціональний характер. Відповідна заборона діє і в Україні. Зокрема, ст. 3 Закону України “Про політичні партії в Україні” визначає, що політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом. Політична партія щорічно інформує Міністерство юстиції України про обласні, міські, районні організації партії або інші

структурні утворення, передбачені статутом партії.

Закріплюючи відповідні обмеження, законодавець застерігає партії від державного свавілля, наголошуючи при цьому, що діяльність політичної партії може бути заборонена лише за рішенням Верховного Суду України. Закон чітко встановлює перелік підстав для звернення органу, який зареєстрував політичну партію, до ВСУ з поданням про анулювання реєстраційного свідоцтва, а саме: у разі ненадання політичною партією назви та адреси банківської установи, в якій політична партія відкриватиме рахунки; виявлення протягом 3 років з дня реєстрації політичної партії недостовірних відомостей у поданих на реєстрацію документах; невисування політичною партією своїх кандидатів на виборах Президента України та виборах народних депутатів України протягом 10 років (ст. 24). Однак, на нашу думку, термін у 10 років щодо неучасті у виборах видається занадто великим. Наприклад, у Російській Федерації цей термін становить лише 5 років (ст. 41 Федерального закону “Про політичні партії”). У Німеччині політична партія втрачає свій статус, якщо не висуває кандидатів у Бундестаг чи ландтаг протягом 6 років [18, с. 19]. Тому вважається більш доцільним зменшити цей термін в українському законодавстві.

У підсумку можемо зазначити деякі висновки:

1. На наш погляд, поняття “інституціалізація політичної партії” містить дві форми: правову (юридичну) інституціалізацію та корпоративну (партійну, або внутрішню) інституціалізацію. Перша відображає процес формування політичної партії як політичного і правового інституту, регулювання якого здійснюється за допомогою законів та інших нормативно-правових актів. Друга – процес формування організації з певною структурою і внутрішньою будовою, що регулюється внутрішньою нормативною базою, норми якої закріплено в партійних статутах та регламентах. А поняття “правове регулювання статусу політичних партій” та “правова інституціалізація політичних партій” є тотожними й відображають частину загального поняття інституціалізації політичних партій.

2. Конституція України, як і більшість демократичних конституцій, визнала принцип політичного плюралізму, надавши громадянам право вільно об’єднуватися, щоб створити умови для становлення багатопартійної системи.

3. Констатуючи достатньо детальне правове регулювання статусу політичних партій в Україні, вважаємо за доцільне уточнити визначення політичної партії. Політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об’єднання громадян, які володіють активним виборчим правом і є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має на меті сприяти формуванню та вираженню політичної волі громадян, брати участь у виборах та інших політичних заходах.

4. Викласти підставу для звернення до Верховного Суду України з поданням про анулювання реєстраційного свідоцтва в такій редакції: “Невисування політичною партією своїх кандидатів на виборні посади на загальнодержавному рівні дві виборчі кампанії поспіль”. З огляду на частоту виборчих кампаній в Україні, така законодавча новела дуже б швидко виключила з переліку українських політичних партій ті, які створені не для втілення свого основного призначення – вираження політичної волі громадян через участь у виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування.

Список використаної літератури:

1. Выборче законодательство Украины: місце та роль політичних партій: Збірка матеріалів круглого столу проведеного 13 листопада 2000 року Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки IFES, USAID. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua/>
2. Гейда О.В. Теоретико-правові основи організації та діяльності політичних партій в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Х., 2005.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підруч. – Тернопіль, 2003.
4. Коментар до Конституції України / За ред. В.Ф. Опришко, М.Ф. Верменюк, Л.Є. Горьовий та ін. – К., 1998.
5. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: Учебник для вузов / Рук. авт. колл и отв. ред. д. ю. н., проф. Б.А. Страшун. – 4-е изд., обновл. и дораб. – М., 2007.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / В.О. Ріяка (керівник авт. кол.), В.С. Семенов, М.В. Цвік та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – К., 2002.
7. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії: проблеми теорії і практики. До 10-ї

- річниці незалежності України. – К., 2001.
8. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання). Монографія. – Х., 2007.
9. Малярчук В. Від „партій влади” до влади партій, Або європейський тренд української політики // Віче. – 2005. – № 3 (156). – С. 37-39.
10. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М., 1996.
11. Мучник О.Г. Коментар до Конституції України. – К., 2000. – Кн. 1.
12. Примуш М.В. Політико-правове регулювання діяльності політичних партій: Монографія. – Донецьк, 2001.
13. Рибачук М.Ф. Політичні партії в Україні: правова регламентація // Наукові записки: Зб. – К., 2001.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України "Про політичні партії в Україні" (справа про утворення та реєстрацію політичних організацій) від 16.10.2007 р. № 9-рп/2007.
15. Чабаненко О., Ковриженко Д. Ефективність політичних партій: проблеми та перспективи // Ча-сопис ПАРЛАМЕНТ. – 2007. – № 1. – С. 4-44.
16. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: Підруч. – К., 2008.
17. Шляхтун П.П. Конституційне право: Словник термінів. – К., 2005.
18. Шумилов В.М. Введение в правовую систему ФРГ. – М., 2001.
19. Юдин Ю.А. Политические партии и право в современном государстве. – М., 1998.
20. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 2: Д – Й. – К., 1999.
21. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 5: П – С. – К., 2003.

Надійшла до редакції 13.04.2012

ГУЛИЕВ А.Д.,

кандидат юридических наук, професор,
кандидат наук по державному управлінню
(Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету)

УДК 341.4

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ПРИЧИНЫ, ПОРОЖДАЮЩИЕ ТЕРРОРИЗМ, В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Исследуются положительные тенденции глобализации и сложное социальное преступное явление терроризма в современном мире.

Ключевые слова: глобализация, терроризм, культуры, внутривнутриполитический терроризм, уголовный терроризм, бизнес, нравственность, глобальная угроза жизни.

Досліджено позитивні тенденції глобалізації та складне соціальне злочинне явище тероризму в сучасному світі.

Ключові слова: глобалізація, тероризм, культури, внутрішньополітичний тероризм, карний тероризм, бізнес, моральність, глобальна загроза життю.

The positive tendencies of globalization and difficult social criminal phenomenon of terrorism in the modern world are probed.

Keywords: globalization, terrorism, cultures, of home policy terrorism, criminal terrorism, business, morality, global threat life.

Человечество вступило в XXI век – век глобализации, которая вносит все более ощутимые перемены не только в систему международных отношений, но и в жизнь каждой страны и даже каждого человека. Глобализация ведет к углублению взаимозависимости государств, к упрочению единства международного сообщества. На первый план выдвигается задача обеспечения общих интересов государств, интересов международного сообщества в целом [1, с. 109]. Сегодня даже крупная держава не в состоянии в одиночку обеспечить свою безопасность, безопасность своих граждан. Выжить человечество способно лишь объединив свои усилия.

